

שיעידו שהם היו שלשה בזמן החלוקה],
ואי נמי, הבא תרי סהדי אחרים, שיעידו
דפלטת באפי כי תלתא.

והיות ורב ספרא חלק בפני שנים, ולא בפני
שלשה, לא חלה החלוקה.

אמר ליה רב ספרא: מנא לך הא שצריך
לחלוק דווקא בפני שלשה, ואין די בשני
עדים?

אמר ליה רבה: דתנן: אם יש בית דין —
מתנה בפניהם. אין שם בית דין, בפני מי
יתנח? שלו קודם. וסתם בית דין — של
שלשה בני אדם הוא. מוכח מכאן, שאין כח
להפקיע ממון מזה לזה בפחות משלשה.

אמר ליה רב ספרא: מי דמי [וכי דומה]
המקרה שלנו — למשנתנו?

התם, בענין השבת אבידה, דמפיק ממונא
מהאי, ומותיב להאי, דהיינו, שמתנים שיוכל

שטורחה קל — ושכרה רב, ויש להיפך,
שטורחה רב, ושכרה מועט⁽³⁵³⁾.

שנינו במשנתנו: אם יש שם בית דין —
מתנה בפניהם.

איסור ורב ספרא עביד עיסקא בהדי הדדי
[עשו עסק בשותפות].

אזל רב ספרא, פלג ליה בלא דעתיה דאיסור
באפי כי תרי [הלך רב ספרא וחלק את
הסחורה, שלא מדעתו של איסור, בפני שני
בני אדם].

לאחר מכן אתא רב ספרא לקמיה דרבה בר
רב הונא.

אמר ליה: זיל אייתי תלתא דפלטת קמייהו
[לך הבא את השלשה שחלקת בפניהם],

אי נמי,

לב-א הבא תרי מנו תלתא [שנים מתוך השלשה,

הראשונה. אבל אם המלאכה הראשונה שעסק
בה כבדה יותר מהשבת אבידה, אין צריך ליתן
לו כל שכרו של המלאכה הראשונה, כיון שיש
אנשים שנוח להם לעשות מלאכה קלה —
ולפחות משכרם.

אמנם יש ראשונים שפירשו, ד"פועל בטל של
אותה מלאכה דבטיל מינה" היינו שאומדין אדם
זה שעשה מלאכה ומרויח עליה סלע, כמה יטול
פחות כדי להיות בטל לגמרי [תוס' במסכת
בכורות כ"ט ב, הרמב"ם פי"ב מהל' גזילה
ואבידה, ועוד. וביאר תלמיד הר"ף לפי פירוש
זה, שבסלקא דעתך, כשהקשו והא לאו בטל
הוא, סברו שכפועל בטל היינו ששמין כמה אדם
רוצה להשכיר עצמו להשיב אבידה, דבר מועט,
וכך יטול. ועל זה הקשו, והא לאו בטל הוא,

לאבידה שחייב אף כשהבעלים שם. עיי"ש עוד.

353. כך כתב רש"י. וביאר הריטב"א בדבריו,
שאין אומדן זה בא להחמיר על בעל אבידה,
אלא להקל עליו. דהיינו, שאם היתה מלאכתו
הראשונה של המוצא קלה, ושכרה רב, וטורח
מלאכת האבידה כבדה ושכרה מועט, אין לו
אלא שכר שהיה נוטל במלאכה זו, שהרי לא
הקנה לו אלא מלאכת פועל בלבד.

אבל יש שכתבו, שאין נראה מרש"י כן. דאם
כן, למה נקט רש"י כלל שאומדין כמה אדם
רוצה ליטול ולפחות ממלאכה כבדה לקלה?

אלא כך הוא הדין: אם המלאכה שעוסק בה
המוצא, קלה אף ממלאכת השבת האבידה,
ושכרה מרובה, נוטל בעד כל המלאכה

המוצא להוציא מבעל האבידה את שכר הטיפול באבידה — בעינין לשם כך בית דין.

אבל הכא, במעשה החלוקה, וכי דידיה שקלי [וכי לקחתי משהו משל איסור]?! הרי כל אחד נוטל את חלקו! ומה שצריך דבר זה להעשות בפני אחרים, רק לגילוי מילתא בעלמא הוא, שידעו שחלקתי את הסחורה בשוה! ולצורך זה — בתרי פגי ליה [די בשני עדים, ככל עדות].

תדע, ראייה לכך, דתנן: אלמנה מוכרת מנכסי יתומים לצורך מזונותיה שלא בפני בית דין, ובלבד שיראו שנים שאינה מוכרת בזול, כדי שלא יהיה הפסד ליתומים.

אמר ליה אביי: ולא מי אתמר עלה [על אותה משנה]: אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: אכן אלמנה אינה צריכה בית דין של מומחין, אבל מכל מקום צריכה היא בית דין של הדיוטות?!

ואם כן, הוא הדין כאן, שצריך לפחות בית דין של הדיוטות! והואיל ולא היו שם שלשה — בטלה החלוקה.

מתניתין:

א. מצאה [את הפרה] ברפת — אין חייב

לטפל בה.

אבל אם מצאה ברשות הרבים — חייב לטפל בה. ובגמרא יתבאר מה החידוש בדברי המשנה.

ב. ואם היתה האבידה בבית הקברות, והמוצא היה כהן — לא יטמא לה [לא יעבור על איסור טומאת כהנים כדי להשיב את האבידה].

וכן אם אמר לו אביו הכהן: היטמא כדי להחזיר את האבידה! (354)

או שהיתה האבידה במקום שמותר לו לקחתה משם, ואמר לו אביו: אל תחזיר!

לא ישמע לו.

ג. פרק את המשא מבהמה שנפלה תחת משאה — וטען עליה שוב את המשא, ושוב נפלה הבהמה תחת משאה, ושוב פרק וטען, וחזרה הבהמה ונפלה תחת משאה, אפילו חזר הדבר ונשנה ארבעה וחמישה פעמים — חייב להמשיך לפרוק ולטעון. שנאמר "עזב תעזב". ומכפל הלשון משמע, שצריך לחזור לפרוק ולטעון אפילו פעמים רבות. (355)

שהרי תניא "היה בטל מסלע", משמע שהיה עוסק במלאכה, ואדם זה לא יטול דבר מועט כדי להשיב אבידה].

ורבינו חננאל [שם במסכת בכורות] פירש, דהיינו שאם בשאר ימות השנה הוא משתכר חצי סלע, ובתקופת המועד שהמלאכה מרובה, הוא משתכר סלע, ומחזיר את האבידה בתקופה שמלאכתו מרובה, ושההחזרתה שיעור שהיה מרויח סלע, לא יאמר לו תן לי סלע שהפסדתני,

אלא נותן לו כשעה שהמלאכה מועטת, שלא היה משתכר בשיעור החזרה זו אלא חצי סלע. וכן כתבו עוד ראשונים.

354. כך פירש רש"י במסכת יבמות. ועיין להלן בגמרא עוד בענין זה.

355. כתב הגר"פ פערלא [על ספר המצוות לרס"ג עשה כ"ג כ"ד], שרק מצד העשה חייב

אבל אם הלך בעל הבהמה וישב לו, ואמר: הואיל ועליך מצוה, אם רצונך לפרוק — פרוק! פטור הרואה מלפרוק לבדו, שנאמר "עזב תעזב עמו". ומלשון "עמו" משמע, דווקא ביחד עם בעל הבהמה מצווה הוא לפרוק. אבל אם אין בעל הבהמה מסייע

בפריקה — פטור. (356)

ואם היה בעל הבהמה זקן, או שהיה חולה, שאינו יכול לסייע בפריקה ובטעינה (357) — חייב הרואה לעשות זאת לבדו. (358)

ד. מצוה מן התורה לפרוק, (359)

משמע מדבריו, שאף אם יכול בעל הבהמה לסייעו, מכל מקום לא יטריחנו באופן כזה. והמאירי כתב: "ואין בו כח לעזור". משמע, שאם יכול לעזור, אין הרואה מחייב לעשות לבדו.

358. צ"ב מנלן דין זה, הרי בפסוק נאמר "עמו", משמע שחייב דווקא אם בעל הבהמה מסייעו! וכתב המהרש"א [לעיל ל"א א], שהרי ריבתה הגמרא שאף שאין בעליו עמו — חייב, מדכתיב "עזב תעזב", דמשמע — מכל מקום. ולשאין בעליו עמו כלל אין צריך ריבוי, שהרי יש ללמוד חיובו מהשבת אבירה, שתמיד אין בעליה עמה. אלא על כרחך שבא הכתוב לרבות זקן או חולה.

359. אף שבתורה נאמר דין זה בחמור, דכתיב: "כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו וגו'", ילפינן בגזירה שוה "חמור — חמור" משבת, לרבות כל בהמה לפריקה [גמרא בב"ק נ"ד ב. ועיין במאירי שם שכתב שהוא הדין לטעינה].

ונחלקו הפוסקים, אם שייכת מצוה זו גם גבי אדם. יש שכתבו שהוא הדין באדם, וק"ו מבהמה, שהרי איכא צערא דישאל! ואף משום חסרון כיס איכא ק"ו, שהרי חסרון גופו חמור יותר! ובשו"ת הרשב"א הוכיח דין זה ממעשה דרבי ישמעאל דלעיל [ל' ב], גבי ההוא גברא דהוה דרי פתכא דאופי, דרק משום שהיה זקן ואינה לפי כבודו היה פטור, חזינן שנוהגת באדם מצות טעינה, וכל שכן שנוהגת בו מצות פריקה. [כן כתבו הרמב"ם בספ"ה מ, הסמ"ג, החינוך,

בפריקה וטעינה פעמים הרבה. אבל על הלאו עובר רק בפעם הראשונה, שהרי הריבוי מהכתוב הוא רק גבי העשה. וביאר בזה את הסמ"ק, שבסימן ע"ז מנה גם עשה דטעינה, אף שכבר מנה את הלאו שבזה, ואין דרכו למנות עשה כשמנה כבר לאו, אלא אם כן יש בו מה שאין בלאו.

אבל יש שכתב, שכיון שהלימוד אינו מריבוי, אלא שעצם משמעות המילה "עזוב" מורה שחייב לפרוק ולטעון פעמים הרבה [כפי שכתב הרמב"ם בפיה"מ, ועוד מפרשים], אם כן, זה פשוט משמעות הכתוב שנכתבו בו העשה והלאו, ואין לחלק ביניהם.

356. הקשה בפרי יצחק [ח"ב סימן נ"ט], למה לי מיעוט לכך, מהיכי תיתי שיטיל בעל הבהמה עצמו על הפרוק, והוא ישב בטל?!

ותירץ, שבהכרח מיירי שאין הבעלים יכולים לפרוק לבדם. דאם לא כן, אין כאן כלל מצות פריקה [כן משמע מפרש"י לעיל בדף ל"א א, שכתב "הוא העומד שם ואין יכול לטעון לבדו וכן לפרוק"]. ואילו הפרוק יכול לפרוק לבדו, כי אחרת, לא שייך לומר: "רצונך לפרוק". ואם כן, היה מקום לומר שהואיל וממילא הוא חייב לסייע לבעלים, ויכול אף לפרוק בעצמו, יתחייב לפרוק אף בלא סיוע הבעלים! קמ"ל.

357. לשון הרמב"ם בפיה"מ: "הפוגע בו חייב שיפרוק המשא הוא לבדו, ולא יטריח לבעל המשא שיפרוק עמו אם הוא חלש הגוף". ולכאור'

ואם ברפת שאינה נעולה, למה לא יהא חייב להזקק כדי למנוע את אבידתה? והרי היא עלולה לצאת ולהאבד, ומדין השבת אבידה חייב האדם להציל את ממון רעהו מללכת לאיבוד עוד לפני שנאבד הממון ממנו.

ובא רבא לבאר את הדברים:

אמר רבא: "מצאה ברפת" שאמרו במשנתנו, מדובר ברפת כזו שאינה מתעה, אינה גורמת לבהמה שבתוכה לצאת ולברוח. ומצד שני, היא אינה משמרת את הבהמה, לפי שאינה נעולה. ואם הבהמה רוצה לצאת — יוצאת. (360)

ומנין לנו דבר זה?

זה שמדובר ברפת שאינה מתעה — מוכח מדקתני "אינו חייב בה" להשיבה לבעליה. שאילו היתה הרפת מתעה, היה הרוואה אותה

אבל לא קיימת מצוה מן התורה לטעון [הדברים יבוארו להלן בגמרא].

רבי שמעון אומר: אף מצוה מן התורה לטעון.

רבי יוסי הגלילי אומר: אם היה עליו, על החמור, יתר על משאו שהוא יכול לשאת — אין זקוק לו לסייע לו לטעון. שנאמר "תחת משאו", משמע, דווקא משאוי שיכול החמור לעמוד בו.

גמרא:

דברי הרישא של משנתנו "מצאה ברפת אין חייב בה" תמוהים לכאורה, שהרי ממה נפשך, אם מדובר ברפת נעולה, ודאי שאין חייב בה, שהרי אין זו אבידה!

ועוד].

אבל יש שכתבו, ובאדם אין מצות פריקה וטעינה, לפי שאדם בר שכל הוא, ולא היה לו לטעון עצמו יותר מכדי יכלתו. ומעשה דרבי ישמעאל היינו משום השבת אבידה. ומה שסייע רבי ישמעאל, היינו מדרבנן. דמדאורייתא אין חיוב באדם [שו"ת הרדב"ז סימן תשכ"ח, ועוד]. ועיין בחזון יחזקאל [ב"מ פ"ב הלי"ב] מה שהביא בזה מהתוספתא.

ועיין בחזון יאיר [סימן קצ"א], שכתב שאין דין צער בעלי חיים באדם, משום דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וכתב השדי חמד [מערכת הצ'], דהיינו דסבירא ליה שאין דין פריקה באדם, ומזה נלמד שאין בו דין צער בעלי חיים.

אמנם בדברי יוסף [יו"ד סימן שע"ב] הרבה להשיג על החזון יאיר, וכתב, דאף לדעת הפוסקים שבאדם אין מצות פריקה וטעינה, מכל

מקום איכא ביה דין צער בעלי חיים.

ויש שביארו בכונת החזון יאיר, דודאי שיש דין צער בעלי חיים, וחייב לפרוק ממנו כשרובץ תחת משאו. אלא שאין צער זה דוחה איסור, משום דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וע"ע בספר חסידים [אות תרפ"ו].

360. כך כתב רש"י. וביאר הריטב"א בכונתו, שאינה מתעה לצאת, כיון שיש בה מרעה לבהמה. ומכל מקום אינה משמרתה, כיון שאין הרפת נעולה, ויכולה הבהמה לצאת. והטור כתב: "אינה מתעה את הבהמה לברוח, כגון שאין לה פתחים בכל ד' רוחותיה". ועיין בחי' תלמיד הרשב"א שכתב שרפת מתעה — היינו רשות הרבים. ושאינה מתעה — היינו רשות היחיד.

חייב להשיבה.

וזה שאמרנו, שמדובר ברפת שאינה משמרת — מוכח מדאיצטריך למיתני "אינו חייב בה". דאי סלקא דעתך שמדובר ברפת משמרת, הרי פשיטא שאינו חייב בה!

כי השתא, אם היה משכח לה אבראי — מעייל לה לגואי [אם היה מוצאה בחוץ, הוא היה מכניסה פנימה לרפת המשמרת, ומקיים בזה השבה]!

עתה, כשמשכח לה מגואי [כשמצאה בתוך הרפת] — מבעיא לנו לומר שאינו חייב בה!?

אלא, שמע מינה, שמדובר ברפת שאינה משמרת.

ומסקינן: שמע מינה.

שנינו במשנתנו: מצאה ברפת אינו חייב. ברשות הרבים — חייב בה.

אמר רבי יצחק: מה ששנינו אינו חייב כשמצאה ברפת, מדובר:

והוא, שעומדת הרפת תוך לתחום של העיר, שבכך היא מקום המשתמר.

ומדייקת הגמרא מדברי רבי יצחק:

מכלל דברים אלו אתה למד, דכשמצאה ברשות הרבים, ואפילו היה זה בתוך התחום, נמו חייב להשיבה. (361)

איכא דמתני לה את דברי רבי יצחק — אסיפא של משנתנו, ששנינו בה: ברשות הרבים — חייב בה.

ועל זה אמר רבי יצחק: מה ששנינו חייב בה — והוא, שעומדת חוץ לתחום.

ועל זה מדייקת הגמרא: מכלל דבריו אלו של רבי יצחק אתה למד, דכשמצאה ברפת, אפילו אם היא עומדת חוץ לתחום — נמו אינו חייב בה. (362)

שנינו במשנתנו: בכית הקברות — לא יטמא לה.

תנו רבנן: מנין שאם אמר לו אביו לבנו

אבל הרמב"ם [בגירסא שלפנינו] כתב: "מצא פרה ברשות הרבים, אם עומדת חוץ לתחום — חייב להחזיר. היתה רועה בעשבים או שהיתה ברפת שאינה משמרת ואינה מאבדת, לא יגע בה, שאין זו אבידה". והיינו כלישנא בתרא. ויש שגרסו ברמב"ם: "מצא פרה ברשות הרבים, אם עומדת ברשות הרבים חייב להחזירה. היתה רועה בעשבים וכו' לא יגע בה, שאין זו אבידה" [כך גרסו הלח"מ והב"י]. ותמה עליו הב"י, שלא חילק הרמב"ם בין תוך התחום לחוץ לתחום בין ברפת ובין ברשות הרבים, והיינו דלא כחז מהני תרי לישני!

361. פירש הרא"ש, שאף על פי שאינה רצה ואין פניה מכוונות כלפי דברא, בכל זאת, ניכר בה שהיא טועה, ואינה יודעת להיכן היא הולכת. ובשם הראב"ד פירש, שמדובר בסרטיא, שהיא דרך המלך שבוקעין בה אנשים רבים, והיא בורחת מאימתם. או דחיישינן שמא יקחזה בני אדם שאינם מהוגנין לעצמם. מה שאין כן לעיל, דאמרן שדווקא כש"אפה לאפי דברא" חייב, מדובר שהיא מהלכת בשביל שאין רבים בוקעין בו.

362. הרא"ש והטור פוסקים כלישנא קמא.

הכהן: היטמא בבית הקברות כדי להשיב אבידה שנמצאת שם! (363) או שאמר לו: אל תחזיר אבידה! [ואפילו אבידה הנמצאת

במקום שמותר לו להשיבה משם] (364), שלא ישמע לו?

ויש שביארו, שאם אמר לו אביו שלא יחזיר כדי לעבור על דברי תורה, או כדי להכעיס ולצער את בעל האבידה, הרי שאז אביו אינו בכלל "עושה מעשה עמך", ואינו חייב כלל בכבודו. וכן פסק הטור להלכתא [אמנם הביא שהרמב"ם סובר שחייב גם בכבוד אביו רשע. ועיין בב"ח].

ובחזו"א [יו"ד סימן קמ"ט סק"ז] הוסיף, שאף שאם היה העשה דכבוד אב דוחה הלאו, אין האב נקרא רשע, שהרי הבן עושה בהיתר, מכל מקום לא משמע להו להתוס' שצריך פסוק להכי, כיון שעל האב מוטל לחנך בנו למצוות, ולא לגרום שלא תתקיים מצוה.

ויש מהאחרונים שביארו את דברי התוס' על פי שיטת הריטב"א ועוד ראשונים, שכתבו שעיקר כיבוד אב הוא דווקא בדבר שיש לאב הנאה. אבל דבר שאין לו בו הנאה של כלום, אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא. [ועיין במקנה עמ"ס קידושין ל"א א, שחידש שכל דבר שמצוה לו אביו, אף אם אין לאביו הנאה בזה, שאין בזה משום כיבוד, מכל מקום זהו בכלל מורא. שאם לא ישמע לו, הרי הוא כסותר דבריו].

ועיין בסמ"ג [עשין קי"ב] שהקשה, למה לי פסוק שלא ישמע לאביו באופן כזה, הרי כיון שהוא מצוה עליו לעבור על ד"ת, הוא רשע, ואין הבן מחוייב בכבודו!

ותירץ, שבדיבור בלבד, שרק אמר לבנו לעבור, אינו נחשב רשע, שהרי דברי הרב ודברי התלמיד — דברי מי שומעין?!

והמקנה בקידושין תירץ, שצריך פסוק במקום שהאב שוגג או אומר מותר.

והגרעק"א [בדרוש וחידוש] כתב, שאם היה

363. כך פירש רש"י במסכת יבמות [ו' א]. ויש שביארו, שדייק זאת רש"י ממשנתנו. כי אחרת, מה עניינו לכאן. והערוך לנר [שם] ביאר, שדייק כך רש"י ממה שנקטה הגמרא בתחילה שאם היתה בבית הקברות — לא יטמא לה, ואחר כך שאם אמר לו אביו הטמא — לא ישמע לו, משמע דעלה קאי. ומסתמא שגם הברייתא מדברת באופן זה.

אבל הריטב"א פירש, שאמר לו אביו שיטמא בלא השבת אבידה [אלא לכבודו, כפי שפירשו הרמב"ן והרשב"א ביבמות, שאמר לו להביא פירות מבית הקברות], שאין עליו אלא עשה אחד של כיבוד אב. אבל אם אמר לו להטמא כדי להשיב אבידה, שיש עליו שני עשין, השבת אבידה וכבוד אב, ודאי ישמע לו, וידחה את הטומאה שאין בה אלא לא תעשה ועשה.

והביא ראיה מהאי שהוצרך התנא לשנות שאם אמר לו אביו אל תחזיר, לא ישמע לו. ואם היה הדין שאף אם אמר לו להטמא להשיב אבידה — לא ישמע לו, אף שיש עליו שני עשין, אם כן לא היה צריך לשנות שאם אמר לו "אל תחזיר" שלא ישמע לו, שהרי באופן כזה יש עליו רק עשה אחד!

אמנם בתוס' במסכת יבמות [כ' ב] איתא הכי: "אמר קרא והתקדשתם. אף על גב דהאי עשה נמי הוי במצות יבום, ואיכא תרי עשה, מכל מקום אין תרי עשה דוחה לא תעשה ועשה. והיינו דלא כהריטב"א.

364. התוס' במסכת קידושין [ל"ב א, ד"ה רב יהודה] פירשו, דמיירי כשאמר לו אל תחזיר אבידה, אלא עסוק בכבודי. אבל אם אמר לו סתם שלא יחזיר, פשיטא שלא ישמע לו.

שנאמר: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו, אני ה'". (365)

הסמיך הכתוב למצות כבוד אב ואם — את שמירת השבת, וסיים: "אני ה'".

ומשמע מסמיכות הכתוב, שאף על גב

שאמרתי לך ירא את אביך, מכל מקום — אני ה'!

כולכם, גם אתה וגם אביך, **חייבין בכבודי**.

ולכן, אם אמר לך אביך לעבור על דברי ולחלל את השבת, או אם אמר לך לא

בברכת שמואל עמ"ס יבמות [סימן ג'] מה שהוסיף בכיבוד דבריהם.

ובתוס' הרא"ש כתב בשם רבינו מאיר: "דהתם כי אמרה לא בעינא, ליתיה לעשה כלל לגבי האי מאנס. אבל הכא, אי אמר האב השתא לא בעינא, בשביל זה לא ביטל העשה עולמית, ואפשר שיתקיים תדיר בשאר דברים. ועוד, אפילו כי אמר לא בעינא שייך עשה, דמכל מקום מצוה היא שיכבדנו בכל דבר" [וביאר הרדב"ז את סוף דבריו, שכשאמר האב לא בעינא, אמנם אינו עובר על מצות כבוד בהמנעותו, אבל מכל מקום אם כיבד את אביו — קיים מצוה]. אמנם הרדב"ז הקשה ע"ז, שהרי האב יכול למחול בכל הדברים ובכל הזמנים, ואז ליתיה לעשה כלל!

ובקובץ שעורים [כתובות סימן קמ"ד] תירץ, דגבי אונס, אם אמרה לא בעינא, פקע לגמרי העשה של "ולו תהיה לאשה", ואינה יכולה לחזור בה יותר. אבל האב שאמר לא בעינא, לא עקר את מצות הכיבוד מעיקרה, שיכול הוא לחזור ולבקש מבנו אותו כיבוד. וכיון שעיקר המצוה קיימת גם לאחר שאמר לא בעינא, לכן כשהוא רוצה בכיבוד יש לעשה לדחות את לא העשה.

ועיין בקצוה"ח [סימן צ"ז סק"א] שהקשה, לשיטת האבודרהם, שהביא תשובת הר"י בן פלאט, שהטעם שאין מברכין על מצות כיבוד אב ואם, היינו משום דכל מצות עשה דאפשר למיעקרא, אף על גב דאכתי לא מתעקרא, כמאן דמתעקרא דמיא, אם כן, נשארת קושיית התוס'

הדין שמצות כבוד אב דוחה לא תעשה, היה מותר לאב לומר לבנו להטמא כדי להביא לו גזלות, ואינו נחשב רשע בכך, שהרי אינו מצווה לעבור על מצות התורה, כיון שמותר לבנו לעשות כן לכבוד אביו. והכי איתא נמי בעוד אחרונים. עיי"ש.

365. הקשו התוס' ישנים במסכת כתובות [מ' א, ד"ה שם. וכן בתוס' הרא"ש שם], למה לנו פסוק ללמד שאין עשה דכבוד אב דוחה לא תעשה, הרי אם יאמר האב שאין רצונו בכיבוד זה, ליכא לעשה כלל, ובאופן כזה אין עשה דוחה לא תעשה, כדאיתא התם גבי אנוסה, שאין עשה ד"ולו תהיה לאשה" דוחה לא תעשה, לפי שאם אמרה האנוסה שאינה רוצה להיות לו לאשה, אין עליו מצוה!

ותירצו, דהתם גבי אנוסה, גבי דידיה ליכא עשה, שהרי יכולה לומר שאינה רוצה, ולכן אין לה לעבור בלאו משום עשה דידיה, שהרי היא מוזהרת כמותו.

עוד כתבו, שמכל מקום מיד כשציוה האב, יש עשה לעשות מצותו. וביאר החת"ס בדבריהם, שבאונס, מיד כשאנס מוטל עליו העשה של "ולו תהיה לאשה". וכיון שעל ידי שאומרת שאינה רוצה מתבטל העשה, אין זה דומה לכלאים בציצית, שאי אפשר לבטל את העשה אחר שכבר חל. מה שאין כן גבי כבוד אב, שאין העשה חל עד שיאמר לבנו הריני רוצה שתחמר אחר בהמתי בשבת. ומשאמר כך, חל כבר העשה, ויש לו לדחות את הלאו. ועיין

להחזיר אבידה — אל תשמע לו.

והוינן בה: **טעמא** שלא ישמע לאביו, משום **דכתב רחמנא "את שבתותי תשמרו אני ה'".**

הא לאו הכי, לולא הכתוב הזה, הוה אמינא: ציינתא ליה לאב לא להחזיר אבידה!

ואמאי?

הרי **האי, מורא אב — מצות עשה בלבד** היא, "כבד את אביך ואת אמך". ואילו **האי,**

מצות השבת אבידה, **לא תעשה ועשה היא,** שהרי כתוב בה "השב תשיבם", שהיא מצות עשה, וגם כתוב בה "לא תוכל להתעלם", שהיא מצות לא תעשה. והרי **לא אתי [לא יכול לבוא] עשה, ודחי את לא תעשה ועשה! (366) (367)**

ומבאר הגמרא: למרות זאת **איצטריך** המקרא של "אני ה'", לדרוש שחייב להשיב את האבידה כשאביו מצוה עליו לא להשיב.

כי **סלקא דעתך אמינא, הואיל והוקש בגזירה** שוה **כיבוד אב ואם — לכבודו של**

במקומה! ועיי"ש מה שתירץ.

366. כך פירש רש"י, שהקושיה היא מ"אמר לו אביו אל תחזיר", ולא מ"אמר לו היטמא".

והטעם שפירש כך, משום שכבר הבאנו לעיל, שלשיטתו של רש"י, "אמר לו אביו היטמא" היינו כדי להשיב אבידה שנמצאת בבית הקברות. ואם כן, מאי קשיא "האי עשה והאי לא תעשה ועשה", הרי הכא בהשבת אבידה יש שני עשין, עשה דאבידה ועשה דכבוד אב, ושפיר צריך להשמיענו שאין דוחה עשה דטומאה!

ומה שלא פירש רש"י שהקושיה היא משבת, שיש בה עשה ול"ת, תירץ בערוך לנר, דאם כן, לא היה צריך לטעם שהוי עשה ולא תעשה, אלא מכח דהוי ל"ת שיש בו כרת ומיתת ב"ד.

ובשער המלך [פ"ג מנדרים הל"ו] כ' עפ"י הגמ' ביבמות [ה' ע"ב], שמעמידה את הפסוק "איש אמו ואביו תראו וגו'" לענין לאו דמחמר, דאין העשה דכבוד דוחה אותו. וכ' שם הרשב"א, שעל לאו זה אין עשה, לפי שאין עשה אלא על מלאכה גמורה. ושפיר בעינן קרא דאין עשה דוחה אותו.

והקשו הראשונים על רש"י, הרי אפשר לומר שצריך את הפסוק לענין מקרה שאמר לו אביו

להתעלם מן האבידה עד שיתייאשו הבעלים, ואז להגביהה, שאז יש רק את הלאו ד"לא תוכל להתעלם", ובא הכתוב ללמד, שאף שיש רק לאו, לא ישמע לאביו!

ויש שתירצו, דאם כן, לא היה צריך לנקוט דווקא אבידה, אלא כל לאו שאין בו עשה. ומדנקט אבידה, משמע שמדובר בסתם אבידה, שיש בה לאו ועשה. וע"ע בראשונים.

אמנם התוס' [לעיל ל' ע"א, ד"ה הא אין עשה] פירשו, שקושיית הגמ' היא מ"אמר לו אביו היטמא".

וביאר הגרעק"א [שם] טעמם, משום שבהשבת אבידה אכן סד"א שישמע לו לדחות ממונא מקמי איסורא דכבוד או"א.

367. הקשו האחרונים, לשיטת הריב"א [הובא בתוס' במסכת חולין קמ"א א ד"ה לא צריכא], שאף שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אבל מכל מקום הלאו נדחה, ואינו לוקה עליו, אם כן, מה מקשה הגמרא, הרי מכל מקום צריך את הפסוק ללמדנו שאם אמר לו אביו היטמא, אין כאן עשה דכיבוד כלל, ואף הלאו אינו נדחה, ואם עבר ונטמא — לוקה!

ובשער המלך [פ"ו מנדרים הל"ו] תירץ,

שחייב רק לפרוק, אבל לא חייב לטעון כלל, הרי זה לא יתכן!

שהרי מאי שנא פריקה, שחייב בה, משום דכתיב "עזב תעזב עמו", דהיינו, עזור לו לפרוק,

טעינה נמי, הכתיב "הקם תקים עמו", שמשמעותו, עזור לו לטעון!

אלא, כך היא כוונת משנתנו: מצוה מן התורה לפרוק בחנם, משום צער בעלי חיים (370).

ולא חייב מן התורה לטעון בחנם, אלא רק בשכר.

מקום (368), שנאמר כאן, בענין כבוד אב, "כבד את אביך ואת אמך", ונאמר להלן, בספר משלי "כבד את ה' מהונך". הלכך הוה אמינא לציית ליה הבן לאביו אפילו לעבור עבירה! (369)

קא משמע לן המקרא "אני ה'" — דלא לשמע ליה.

שנינו במשנתנו: מצוה מן התורה לפרוק, אבל לא לטעון.

והוינן בה: מאי, מהו הביאור במה ששנינו "אבל לא לטעון"?

אילימא, אם נאמר שהכוונה היא כפשוטו,

369. הקשו הראשונים, אם אמנם הוקש כבודם לכבוד המקום, למה יהיה כבודם עדיף מכבוד המקום?

ותירץ בתוס' ר"פ, שכיון שהוקשו לכבוד המקום, היה מקום לומר שאיזה מהם שירצה — יעשה, קמ"ל שמכל מקום לא ישמע לו. ובכלי חמדה [תחילת פ' קדושים] תירץ על פי מה שכתב רש"י [ד"ה הו"א צייתא ליה], שמדובר בסוגיין שאמר לו אביו שלא ישיב אבידה, דהיינו שב ואל תעשה, ומאידך מוטלת עליו מצות המקום להשיב, דהיינו קום ועשה, וסד"א ששב ואל תעשה עדיף, ולכן יציית לאביו.

ובערון לנר [יבמות ו' א] ביאר על פי מה שכתב רש"י שם, שמדובר שאמר לו אביו שיטמא כדי להשיב אבידה, ולכן היה מקום לומר, שכיון שהושווה כבודם, אם כן, מצות כיבוד אב ואיסור טומאה — שקולין הן, ותכריע מצות השבת אבידה לעבור על איסור טומאה, ולשמוע לאביו שאמר לו להשיב.

370. הרא"ש סובר שמה שחייב לפרוק בחנם,

שקושת הגמרא אינה על הפסוק, למאי הלכתא כתביה רחמנא, אלא על לשון התנא, ששנה: "מנין שאם אמר לו אביו שלא ישמע לו כו", שמשמע שלולא הפסוק הוה אמינא שישמע לו. ויש שתירצו, שלא מסתבר שהפסוק שנכתב בלשון עשה, בא ללמדנו שחייב מלקות. ועיין בדור"ח להגרעק"א [לעיל ל' א] מה שכתב בזה. וע"ע באחרונים.

368. בירושלמי [פאה פ"א ה"א] איתא: "גדול כיבוד אב ואם שהעדיפם הקב"ה יותר מכבודו. שבכבודו הוא אומר: כבד את ה' מהונך. אם יש לו ממון — חייב, ואם לאו — פטור. ובכיבוד אב ואם נאמר: כבד את אביך ואת אמך, דמשמע בין יש לו הון, ובין אין לו הון". וכתב בתורה תמימה, דלפ"ז ניחא מאי דסלקא אדעתין שיציית לאביו נגד דבר תורה. אבל בגמרא דידן [במסכת קידושין ל"ב א] איתא: "נאמר כבד את אביך ואת אמך, ונאמר כבד את ה' מהונך. מה להלן בחסרון כיס, אף כאן בחסרון כיס. משמע שהושווה כבודם זה לזה [שער אפרים סימן ע"ח].

רבי שמעון אומר: אף לטעון חייב בחנם.

והגמרא מביאה ראייה לכך, שהחילוק בין פריקה וטעינה הוא בכך, האם חייב לעשות זאת בחינם, או רק בשכר — מברייטא.

תנינא לחא [שנינו דבר זה בברייטא].

דתנו רבנן: פריקה — חייב לעשותה בחנם. טעינה — רק בשכר.

רבי שמעון אומר: זו וזו, גם פריקה וגם טעינה — חייב לעשותן בחנם.

ומבאר הגמרא: מאי טעמייהו דרבנן?

דאי סלקא דעתך כרבי שמעון, שאף טעינה חייב לעשות בחינם, לכתוב רחמנא רק את מצות טעינה, ולא בעי, ואין צורך לכתוב את מצות פריקה, ואנא אמינא [ואני כבר אומר זאת מעצמי, מכח קל וחומר]:

ומה טעינה, דלית בה צער בעלי חיים אם לא יטעון, שהרי אין הבהמה מצטערת כשאין עליה את המשא, ואף ליכא חסרון כיס לבעלים אם לא יטעון, שהרי אין הבהמה מתקלקלת כשאין המשא עליה, בכל זאת חייב בה.

פריקה, דאית בה צער בעלי חיים, כשהיא כורעת תחת המשא, ויש בה גם חסרון כיס לבעלים, שהרי היא נשברת תחת המשא — לא כל שכן שיהא חייב?

אלא, בהכרח, למאי הלכתא כתביה רחמנא למצות פריקה?

לומר לך: רק מצות פריקה — צריך לעשותה בחנם. ואילו טעינה — אינו מחוייב לעשותה אלא בשכר.

ולכן היה צריך לכתוב את שניהם, משום שאם היה כתוב רק טעינה, והיינו למדים ממנה פריקה בקל וחומר, היינו סוברים שאף

היינו דווקא באדם פנוי ממלאכה. אבל אם הניח מלאכתו כדי לפרוק, נוטל שכרו. ושמן כמה אדם רוצה לפחות משכרו כדי להניח מלאכתו ולטרוח בפריקה, כפי הדין בהשבת אבידה. שכיון שאינה אלא מצוה להציל ממון חבירו מן ההפסד, ממנו שלו קודם [וכן כתבו עוד ראשונים].

וכתב המנחת חינוך [מצוה פ']. וכן כתב הב"ח שאף שיש בפריקה גם משום צער בעלי חיים, והרי בכל מצוות התורה שהן חובת הגוף, מצוה לעשות בחנם, מכל מקום אינו חייב לפרוק בחינם, משום שאיסור צער בעלי חיים הוא דווקא כשמצערה שלא לצורך האדם, אבל לצורך האדם, שיהיה לו רוח, מותר לצער אף בקום עשה, וכל שכן בשוא"ת, לכן רשאי ליטול

שכר. אמנם במקום שהבעלים לא יתנו לו שכר, או בהמת הפקר, מצוה לפרוק בלא שכר, שהרי צער בעלי חיים דאורייתא.

וגבי טעינה סובר הרא"ש, שאף אם הוא פנוי ובטל ממלאכה, יכול לומר לבעל הבהמה איני רוצה לטעון עמך אם לא תתן לי שכר, ודלא כאבידה, שבמקום שאין לו הפסד — חייב בחינם, משום שגבי אבידה יש לבעלים הפסד וחסרון כיס גמור, מה שאין כן בטעינה, שאינו מפסיד כלום, ואף אם הוא מתבטל מהשוק, אין זה אלא מניעת רווח [כך כתב הפנ"י].

אבל דעת הר"ן והמאירי, שבפריקה חייב לסייע בחינם, אף כשבטל ממלאכתו. וביאר הפנ"י, דה"ט שאין דין פריקה כאבידה, שכיון שיש בה צער בעלי חיים, הרי היא כשאר מצוות

ורבנן ישיבו על טענה זו —

אמאי לא מסיימי קראי?

הרי **הכא**, באחד מן המקראות, **כתיב** "כי תראה חמור שנאך רובין תחת משאו", **שמשמע**, שצריך לפרוק ממנו.

ואילו **התב**, במקרא השני, **כתיב** "לא תראה את חמור אחיך, **נופלין בדרך**", **דרמו אינהו** ו**טעונייהו באורחא משמע** [משמע שהבהמה מוטלת בדרך, והמטען בצידה, וצריך להטעינו עליה]⁽³⁷²⁾.

ורבי שמעון סובר, ש"**נופלין בדרך**" — **אינהו**, ו**טעונייהו עלוייהו**, **משמע** [משמע שהבהמה מוטלת כשהמשא עדיין עליה, וצריך לפרוק ממנה].

בפריקה חייב דווקא בשכר, שהרי "דיו לבא מן הדין להיות כנדון". לכן הוצרך לכתוב פריקה, ללמדנו שחייב לעשותה אפילו בחנם.⁽³⁷¹⁾

ועתה מבארת הגמרא: **ורבי שמעון**, הסובר שגם טעינה חייב לעשותה בחינם, **מאי טעמא?** הרי לפי דבריו יקשה, לשם מה כתבה התורה גם את מצות פריקה, כאשר אפשר ללומדה בקל וחומר מטעינה?!

ומבארת הגמרא: **משום** שהוא סובר **דלא מסיימי קראי**.

שאינן משמעות מלשון הפסוקים, איזה מהם מדבר בטעינה, ואיזה בפריקה. ולכן, אם היה כתוב רק פסוק אחד, היינו סוברים שמדובר רק במצות פריקה, שפשוט יותר שחייב בה, ולא היינו יודעים שחייב אף בטעינה. לכן הוצרך הכתוב לכתוב שני מקראות.

שניהם בחינם. אלא שכיון שנכתב פריקה, ולא למדנוהו מטעינה, על כרחך שנתכוונה תורה שטעינה — שבשכר היא, להכי הוצרך לכתוב פריקה, לומר שהיא בחינם. וכן כתבו מהר"ם שיף, הגרעק"א, ועוד.

372. הרמב"ם [פי"ג מהל' רוצח ושמיה"ג] כתב: "ואם הניחו נבהל ולא פרק ולא טען, ביטל מצות עשה, ועבר על מצות לא תעשה". והקשו עליו, לפי מאי דאמרינן הכא, הרי הפסוק "לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו" — מדבר בענין טעינה, ואם כן, אין לנו לאו מפורש בתורה על הנמנע מפריקה!

ותירץ המנחת חינוך [מצוה פ'], שיש ללמוד הלאו דפריקה בק"ו מטעינה, שהרי כאן יש צער בעלי חיים. ואף שאין עונשין ומזהירין מן הדין,

שחייבין לעשותן בחינם. אמנם אם הלך הבעלים וישב לו וכו' פטור מלפרוק אף שיש צער בעלי חיים, מדין קנס.

ולענין טעינה סובר הר"ן, שהיא כהשבת אבידה, שעיקרן של מצוות אלו הוא הצלת ממון חבירו, ולכן ממונו קודם, ואם נתבטל ממלאכתו — נוטל שכר.

371. כך פירש רש"י. ותמהו עליו, שהרי פשטות לשון הגמרא משמע שמסברא פריקה וטעינה בחינם, וחידשה תורה שטעינה בשכר! וביאר המהרש"א, דא"ה, נמצא שהפסוק של פריקה לא נכתב לגופו! לכן פירש רש"י שטעינה בשכר מסברא, ופריקה נכתב לגלות על עצמו, שבחינם. אמנם בשטמ"ק כתב, דאכן גם רש"י מפרש שאילו נכתב רק טעינה, הוה אמינא דטעינה בחינם, שהרי לרבי שמעון דלא מסיימי קראי,